

В. А. Трофімцов

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Тероризм, а також його наслідки є однією з основних і найбільш небезпечних проблем, з якими стикається сучасний світ. Це явище тією чи іншою мірою стосується як розвинених суспільств, так і тих, що ще розвиваються. Реалією теперішнього часу є той факт, що тероризм все більше загрожує безпеці країн, тягне за собою величезні політичні, економічні та моральні втрати. Його жертвами може стати будь-яка країна, будь-яка людина. Протягом останнього століття тероризм значно змінився як явище. Історії відома практика державного масового терору, наприклад, у фашистській Німеччині або колишньому СРСР. Пік «лівого» терористичного руху припав на 60-70-ті роки ХХ століття. Іноді важко провести межу між національно-визвольним рухом і терористичними організаціями націоналістичного спрямування. Саме тому дослідження проблеми визначення поняття «тероризм» і «протидія тероризму» є актуальним у будь-які часи.

Стан дослідження. Як предмет наукових пошуків окремі питання тероризму та боротьби з ним перебували в центрі уваги таких дослідників, як В.Ф. Антипенко, В.І. Литвиненко, Ю.М. Антонян, А.Д. Корецький, І.П. Біщенко, П.Д. Біленчук, Г. Вордлоу, Л.Н. Галенська, М.В. Назаркін, В.О. Кучер, Є.Г. Ляхов, Л.А. Моджорян, Н.А. Бондаренко, В.П. Панов, У. Сломансон, В.В. Березуцький, С.І. Цветков, В.А. Ліпкан та ін. Тут слід зазначити, що через складність і багатогранність, а також динамічний характер означеного проблемного питання наукова актуальність цієї проблеми перебуває на високому рівні повсякчас.

Тому **мета статті** - дослідити наукові підходи щодо визначення поняття «протидія тероризму».

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільстві як у побутовому спілкуванні, так і в наукових колах, юридичній практиці та на політичному рівні, коли йдеться про протистояння якимось негативним, соціально небезпечним явищам, про їх подолання, використовується ціла

низка термінів і термінологічних конструкцій, що позначають спрямовану на це діяльність. Так, на сторінках юридичної літератури в контексті вирішення таких проблем, як злочинність, у тому числі організована, корупція, правопорушення, наркоманія тощо, вживаються такі терміни: «боротьба», «профілактика», «запобігання», «війна», «протидія», «подолання», «попередження», «контроль», «управління».

Так, наприклад, О.М. Ігнатів, розглядаючи поняття та сутність протидії злочинності, пише, що поняття «боротьба зі злочинністю», як і термін «війна зі злочинністю», передбачає активне зіткнення суспільства зі злочинністю, наступальну діяльність на причини та умови злочинності, що пов'язано з прагненням до перемоги, тобто до знищення злочинності, до повної її ліквідації, що є завідомо нездійсненним. А термін «контроль над злочинністю», на його думку, визначає діяльність зі здійснення спостереження за функціонуванням відповідного об'єкта контролю з метою отримання достовірної інформації. Автор пропонує говорити про протидію злочинності як систему різноманітних видів діяльності та комплексних заходів (які здійснюються суспільством і державою), спрямованих на попередження, усунення, нейтралізацію й обмеження (ослаблення) факторів, детермінуючих злочинність [1].

В.В. Голіна говорить про запобігання злочинності, яке, з її точки зору, означає соціальну політику держави, спрямовану на подолання криміногенно небезпечних суперечностей у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення та поступового витіснення (так зване загальносоціальне запобігання), а також спеціальну випереджальну практику протидії формуванню та реалізації на різних стадіях злочинних проявів (спеціально-кримінологічне запобігання) [2, с. 16].

А.П. Закалюк характеризує запобігання злочинності як діяльність, що перешкоджає вчиненню злочинів. Це коротке визначення відображає основну мету запобіжної діяльності - запобігти вчиненню злочинів, скоротити їхню кількість і тим самим зменшити розміри злочинності [3, с. 318-319; 4, с. 196-197].

Деякі дослідники розуміють запобігання злочинності як сукупність різноманітних видів діяльності та заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ і процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [5, с. 53].

Ю.Ф. Іванов та О.М. Джува у своїх дослідженнях також розглядають запобігання злочинності, яке вони розуміють як діяльність держави та суспільства, спрямовану на утримання злочинності на можливо мінімальному рівні через усунення її причин і умов, а також на недопущення та припинення конкретних злочинів [6, с. 165]. При цьому в складі протидії вони виокремлюють профілактику злочинності - це багаторівнева система державних і громадських цілеспрямованих заходів щодо виявлення, усунення, нейтралізації причин та умов злочинності, а також припинення, яке

полягає в діях, спрямованих на зупинення злочинної діяльності, що вже почалася, і недопущення настання злочинного результату [6, с. 163-164].

О.М. Бандурка та О.М. Литвинов визначають протидію злочинності як особливий інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, який є, по суті, різноманітною за формами діяльністю відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), котрі взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук способів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на всіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально толерантного рівня [7, с. 44-45].

На думку І.В. Годунова, протидія транснаціональній організованій злочинності - це регламентована нормами права діяльність державних, муніципальних органів, а також недержавних організацій, направлена на попередження, виявлення та припинення транснаціональних злочинів [8, с. 217].

Кожне з вищезазначених понять відображає соціальну діяльність, спрямовану на мінімізацію та подолання злочинності. Одні з них є вузькими, інші більш широкими за змістом, а треті взагалі є тотожними, при цьому позначення одного й того самого поняття за допомогою різних термінів застосовується для акцентування уваги на певному боці, аспекті, характері цієї діяльності, привертання до неї уваги, створення навколо неї спеціальної суспільно-політичної атмосфери (наприклад, коли замість термінів «запобігання злочинності» або «боротьба зі злочинністю» використовується термін більш кричущий, експресивний термін «війна зі злочинністю»).

Коли йдеться про вирішення такої суспільної проблеми, як тероризм, то найчастіше вживається термін «боротьба», не в останню чергу й через те, що саме у вигляді боротьби визначено протистояння української держави та суспільства тероризму в чинному законодавстві. Зокрема, йдеться про Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р. № 638-IV, де у статті 1 закріплено, що боротьба з тероризмом - це діяльність щодо запобігання, виявлення, припинення, мінімізації наслідків терористичної діяльності [9].

На наше переконання, у контексті цього дослідження більш доцільним буде використання терміну «протидія», а не «боротьба». Таку позицію пояснюємо тим, що, по-перше, термін «боротьба» використовується для позначення активного протистояння, сутички, зіткнення. Звісно, супротив тероризму та його подолання завжди мають у своїй основі певний конфлікт, вирішення якого передбачає протиборство, однак не в кожному випадку таке протистояння має вигляд активного наступу, адже частиною діяльності з подолання тероризму є підтримка досягнутих в ході боротьби із ним позитивних результатів, а також створення відповідних зовнішніх умов, які якщо повністю і не блокують тероризм, то значно «ускладнюють йому життя», а це досягається не стільки шляхом прямого протиборства,

скільки через проведення відповідної грамотної регулятивної та управлінської роботи. А по-друге, термін «боротьба» більш притаманний кримінально-правовій сфері, яка пов'язана з проведенням правоохоронними органами активних заходів щодо попередження та припинення терористичної діяльності, розслідування терористичних актів, встановлення, виявлення та притягнення до відповідальності винних у їх скоєнні осіб, а також із розглядом судами відповідних кримінальних справ і виконанням ухвалених у ході та за результатами цих розглядів судових рішень (зокрема, вироків).

Нас у межах цього дослідження більше цікавить не кримінально-правовий, а саме управлінський, тобто адміністративно-правовий, бік державної діяльності, спрямованої на вирішення такої соціальної «хвороби», як тероризм. А для цього набагато більше, з нашої точки зору, підходить термін «протидія», аніж «боротьба», оскільки він охоплює не тільки кримінально-правовий і кримінологічний аспекти протистояння тероризму, але й управлінський. Говорячи про адміністративно-правову протидію тероризму, ми таким чином не лише звертаємо увагу на активні антитерористичні заходи та операції, але й акцентуємо увагу на самому механізмі державного управління в цій сфері: на тому, який політичний курс у вирішенні цієї проблеми обрано владою, ким, яким чином та у яких межах він (політичний курс) реалізується на практиці, як здійснюється його організаційне забезпечення, на яких управлінських засадах все це відбувається тощо.

З цього приводу слушно відзначає О.М. Литвинов, який, досліджуючи попередження злочинів і правопорушень, пише, що поняття «протидія злочинності» є найбільш загальним з усіх можливих, оскільки воно відображає цілу сферу соціального управління, змістовну форму забезпечення та реалізації державної політики у внутрішніх справах [10, с. 8-10]. Про доцільність використання саме терміну «протидія» висловлюються й низка інших дослідників, зокрема О.М. Бандурка, О.М. Ігнатов, Б.В. Романюк, О.Б. Горішний тощо.

Водночас слід відзначити, що деякі правники не поділяють такої точки зору. Так, наприклад, А.П. Закалюк, пише, що, хоча поняття «протидія» є найбільш прийнятним для позначення супротиву злочинності в загальному вигляді, однак навіть у своєму найширшому розумінні «протидія» не відображає належним чином такого явища, як запобігання злочинності [3, с. 321-322]. Ми не будемо оспорювати цю точку зору, оскільки цілком можливо, що з позиції кримінології (а саме на неї спирається у своїх міркуваннях А.П. Закалюк) термін «запобігання» є більш доречним, аніж «протидія», однак у межах адміністративно-правової галузі, переконані, доцільно говорити про «протидію».

Щодо безпосереднього визначення поняття «протидія тероризму», то його офіційної інтерпретації наразі немає, зокрема у Законі України «Про боротьбу із тероризмом» від 20.03.2003 № 638-IV [9], як ми зазначали вище, наводиться визначення тільки поняття «боротьба з тероризмом». Слід зауважити, що, хоча сам термін «протидія» почав більш-менш активно використовуватися у законодавстві, його можна, наприклад, поба-

чити у назві таких законів, як «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» від 28.11.2002 р. № 249-IV, «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15.02.1995 р. № 62/95-ВР, «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 р. № 3206-VI, однак у жодному з цих законів не наводиться конкретного визначення поняття протидії як інструменту подолання відповідних негативних явищ, на вирішення яких спрямовані означені нормативно-правові акти.

Спробу визначити поняття протидії було зроблено в проекті Закону «Про основи державної політики щодо протидії злочинності», у статті 1 якого зазначалося, що протидія злочинності - це діяльність суб'єктів реалізації державної політики з протидії злочинності, спрямована на запобігання виникненню умов, що сприяють учиненню злочинів, їх припинення, виявлення, розкриття та розслідування, забезпечення об'єктивного розгляду в судах [11].

Висновки. Таким чином, підсумовуючи вищенаведені визначення, в адміністративно-правовому контексті протидію тероризму у загальному вигляді необхідно розуміти як специфічний різновид унормованої правом (зокрема, адміністративним) комплексної, соціальної, державно-владної діяльності, що здійснюється компетентними суб'єктами і полягає в розробленні та реалізації відповідних політичних, правових, організаційно-управлінських, соціально-економічних, науково-дослідних та освітньо-виховних заходів, спрямованих на забезпечення ефективного впливу на тероризм з метою мінімізації його проявів, інтенсивності розвитку та поширення.

Отже, протидія тероризму - це діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо попередження тероризму, у тому числі щодо виявлення та подальшого усунення причин і умов, які сприяють вчиненню терористичних актів, виявлення, попередження, припинення, розкриття та розслідування терористичних актів, а також щодо мінімізації та (або) ліквідації наслідків проявів тероризму.

Література

1. Ігнатів О.М. Протидія злочинності: поняття та сутність / О.М. Ігнатів // Юридична Україна. - 2009. - № 3. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.info-prensa.com/article-595.html>.
2. Голіна В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : [навч. посіб.] / В.В. Голіна. - Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. - 120 с.
3. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : в 3 кн. / А.П. Закалюк. - Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. - К., 2007. - 321 с.
4. Шевченко О.А. Запобігання злочинам як один із пріоритетних напрямків протидії злочинності / О.А. Шевченко // Право і суспільство. - 2012. - № 3. - С. 194-197.
5. Кримінологія: загальна та особлива частини : [підруч.] / [І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.] ; за заг. ред. В.В. Голіни. - 2-ге вид., переробл. і допов. - Харків : Право, 2009. - 353 с.
6. Іванов Ю.Ф. Кримінологія : [навч. посіб.] / Ю.Ф. Іванов, О.М. Джужа. - К. : Вид. Палівода А.В., 2006. - 264 с.

7. Бандурка О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : [монографія] / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов. - Харків : Вид-во ХНУВС, 2011. - 308 с.
8. Годунов И.В. Противодействие организованной преступности / И.В. Годунов. - М., 2003. - 493 с.
9. Закон України «Про боротьбу із тероризмом» від 20.03.2003 р. № 638-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2003. - № 25. - Ст. 180.
10. Литвинов А.Н. Предупреждение преступлений и правонарушений. Профилактическая работа с населением : [науч.-практ. пособие] / А.Н. Литвинов. - М. : Юркнига, 2004. - 160 с.
11. Проект закону «Про основи державної політики щодо протидії злочинності» / Офіційний веб-сайт МВС України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/314729>.

А н о т а ц і я

ТрофІМЦОв В. А. Підходи до визначення поняття протидії тероризму в Україні. - Стаття.

У статті на законодавчому та доктринальному рівні здійснено аналіз поняття «протидія тероризму». Наголошено на важливості такої діяльності, як протидія тероризму на міжнародному рівні та на рівні окремо взятої держави.

Ключові слова: тероризм, боротьба, протидія тероризму, злочинність, запобігання злочинності.

А н н о т а ц и я

Трофимцов В. А. Подходы к определению понятия противодействия терроризму в Украине. - Стаття.

В статье на законодательном и доктринальном уровне осуществлен анализ понятия «противодействие терроризму». Подчеркнута важность такой деятельности, как противодействие терроризму на международном уровне и на уровне отдельно взятого государства.

Ключевые слова: терроризм, борьба, противодействие терроризму, преступность, предупреждение преступности.

S u m m a r y

Trofimzov V. A. Approaches to the definition of counter-terrorism in Ukraine. - Article.

In the article on legislative and doctrinal level, the analysis of the concept of "counter-terrorism". Emphasized the importance of such activities as fighting terrorism both at international level and at the level of a single state.

Key words: terrorism, fighting, counter-terrorism, crime, crime prevention.